

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Ehdotettu säännös ei säännöskohtaisine perusteluineenkaan auta erottamaan eri elämänvaiheisiin tavanomaisesti kuuluvaa avun ja tuen tarvetta sellaisesta vamman tai sairauden aiheuttamasta välttämättömästä avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla.

Sen sijaan säännösehdotus perusteluineen valitettavasti vaarantaa esitysluonnoksen päätavoitteen, eli eri elämänvaiheissa elävien vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien, sekä oikeuden saada vammansa vuoksi välttämättömiä erityispalveluita, toteutumisen.

Ehdotettu säännös ei täytä perustuslakivaliokunnan asettamia edellytyksiä

Säännösehdotus ei ole perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla (PeVL 44/2024) täsmentynyt; perustuslakivaliokunta edellytti täsmentämistä esimerkiksi säätämällä laissa elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista. Nyt säännökseen sisällytetty luettelo elämänvaiheista ei ole riittävä.

Vastaavan luettelon elämänvaiheista sisältänyt säännösmuutosehdotus oli sosiaali- ja terveysvaliokunnan käsiteltävänä HE 122/2024 vp:n valiokuntakäsittelyn aikana jo syksyllä 2024. Valiokunnan silloin kuulemien valtiosääntöasiantuntijoiden mukaan säännösehdotuksen sisältämä luettelo oli hyvin yleisluonteinen elämänvaiheen määritelmä, joka, etenkin kun on kyse perusoikeusliitännäisen (perustuslaki 19 § 1 ja 3 mom) lain soveltamisalasäännöksestä, jätti edelleen liian tulkinnanvaraiseksi ja epäselväksi sen, mitä kunkin elämänvaiheen aikana on pidettävä tavanomaisena tarpeena ja miten ja minkä suhteen tavanomaisuus määritellään. Professori Salminen muistutti 22.11.2024 antamassaan lausunnossa sosiaali- ja terveysvaliokuntaa huomioimaan, että missään elämänvaiheessa vammaista ei vain elämänvaiheensa vuoksi tule asettaa tosiasiallisesti muita epäedullisempaan asemaan. Nyt esitetty säännösehdotus asettaa ikääntyneet vammaiset ihmiset ja erityisesti ikääntyneenä, muusta kuin tapaturmaisesta syystä, vammautuvat ihmiset epäyhdenvertaiseen asemaan.

Perustuslakivaliokunta (PeVL 44/2024) edellytti myös säännösviittauksia esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:n tarkoitussäännöksessä mainittuihin seikkoihin. Nyt ehdotetussa säännöksessä lain 1 §:ään on viitattu vajavaisesti, ja otettu mukaan vain tarkoitussäännöksen yksi kohta (yhdenvertaisuus), vaikka lain tarkoitussäännöstä on noudatettava kokonaisuutena. Tarkoitussäännöksestä jäävät huomiotta vammaisen henkilön osallisuuden ja osallistumisen yhteiskunnassa toteuttaminen, vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tukeminen sekä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisten, riittävien ja laadultaan hyvien palveluiden turvaaminen.

Ehdotetun säännöksen säännöskohtaisten perusteluiden mukaan kaikki elämänvaiheet sisältävät elämän murroskohtia tai tilanteita, joissa korostuu vammaisen henkilön tarve saada erityispalveluita. Näitä murroskohtia ja tilanteita on kuvattu muiden elämänvaiheiden kohdalla, mutta vanhuudesta niiden kuvaaminen puuttuu. Vaikka perustelutekstissä kertaalleen mainitaan ns. kolmas ja neljäs ikä, tämän jälkeen ikääntyneitä kuvataan vain yhtenä ryhmänä. Tämä siitä huolimatta, että todellisuudessa kyse on usean kymmenen vuoden aikajänteestä.

Elämänvaiheen käsite hämärtää vammasta aiheutuvien erityistarpeiden huomioimisen

Elämänvaihe on erityisesti ikään liittyvä käsite. Vammaisuus puolestaan on kaikki elämänvaiheet läpäisevä erityinen ja pitkäaikainen, koko elämän tai vuosikymmeniä tai vuosia jatkuva elämäntilanne, johon liittyviä erityisiä vammasta aiheutuvia tarpeita ei saa keinotekoisesti ja tarkoitushakuisesti häivyttää elämänvaiheen käsitteen alle. Vammaisen henkilön tilannetta ja tarpeita ei tule verrata elämänvaiheen tavanomaiseen tarpeeseen vaan vastaavassa elämäntilanteessa (olipa elämäntilanne tavanomainen tai yksilöllinen ja erityinen) olevan vammattoman henkilön tarpeisiin.

Elämänvaiheajattelu on ristiriidassa ihmisen elämänkulun yksilöllisyyden kanssa. Välttämättömän avun ja tuen tarvetta ei tule tarkastella vain suhteessa elämänvaiheen tavanomaisiin tarpeisiin, vaan suhteessa vammaisen henkilön yksilölliseen elämäntilanteeseen. Professori Salminen katsoi syksyllä 2024 perustuslakivaliokunnalle antamassaan asiantuntijalausunnossa, että soveltamisalan osalta on

kyettävä jo säännöksessä varmistamaan, että sääntely ei hämarrä sitä, että kysymys on aina yksilöllisen tarpeen määrittelystä. Elämänvaiheen käsite on myös epätasällinen ja tulkinnanvarainen, eikä se ole yksiselitteisesti täsmennettävissä siten, ettei se vaarantaisi yhdenvertaisuutta ja sekä vammaisten henkilöiden että päätöksistään vastaavien sosiaalialan työntekijöiden oikeusturvaa.

Elämänvaiheen käsitteen sisällyttäminen vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen ohjaisi lain perus- ja ihmisoikeuspohjaisen tulkinnan sijaan vammaisten ihmisten oikeuksia kaventavaan tulkintaan siitä, minkä katsotaan olevan missäkin elämänvaiheessa tavanomaista. Käsite tulisi lakia toimeenpantaessa ohjaamaan epäyhdenvertaisiin tulkintoihin ja etenkin ikääntyneiden vammaisten ja ikääntyneenä vammautuvien henkilöiden syrjintään. Tällä kertaa esitysluonnoksen perustelut myös nimenomaisesti ja toistuvasti asettavat ikääntyneinä muun kuin tapaturman vuoksi vammautuvat henkilöt (eli esimerkiksi sairauden vuoksi vammautuvat) epäyhdenvertaiseen asemaan tavalla, jota voidaan pitää syrjivänä. Käytännössä syntyisi lukuisia, jopa yksittäisen lakia soveltavan sosiaalialan työntekijän mielikuviin ja sopivuuskäsityksiin perustuvia tulkintoja siitä, mitä elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluu. Elämänvaiheen käsitteelle jouduttaisiin hakemaan tulkintoja pitkistä oikeusprosesseista, joiden aikana vammaiset henkilöt olisivat vailla välttämättä tarvitsemiaan vammaispalveluja.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttää selkeää sääntelyä

Pahimmillaan elämänvaiheen käsitteen lisääminen tekisi vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksestä entistä epätasällisemmän ja vaikeammin sovellettavan. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että perustuslakivaliokunnan ja oikeuskirjallisuuden mukaan (esimerkiksi PeVL 12/2016, Melander 2021) sääntelyn selkeys ja täsmällisyys on erityisen tärkeää silloin, kun on kysymys yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta olennaisesti koskevista säännöksistä. Tämä korostuu etenkin tilanteissa, joissa säännöksiä soveltavat vailla, ainakaan riittävää, oikeudellista koulutusta olevat viranomaiset, kuten sosiaalialan työntekijät. Säännösten soveltajien lisäksi myös säännösten kohteena olevien henkilöiden, eli tässä tapauksessa vammaisten henkilöiden itsensä, tulee voida ymmärtää ja tulkita säännöksiä lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla.

Lainsäädäntöä ei voida valmistella niin epätarkaksi ja epäselväksi, että siihen on heti lain säätämisen jälkeen haettava tulkinta-apua tuomioistuimista. Lainsäädännöllä on nimenomaisesti vahvistettava ja varmistettava asiakkaan ennakollista oikeusturvaa, eikä vain viitattava jälkikäteiseen valitusmahdollisuuteen, kuten aiemman vastaavan muutosesityksen perusteluissa HE 122/2024:ssä toistuvasti tehtiin. Laillisuusvalvontaratkaisuisia (esimerkiksi EOAK/4230/2019, EOAK/2220/2020) on lukuisia esimerkkejä siitä, että sääntelyn epätasällisyys, etenkin yhdistyessään viranomaisten puutteelliseen oikeudelliseen osaamiseen, mahdollistaa lainvastaisia päätöksiä ja jopa epäselvyyttä päätöksentekovelvollisuudesta.

Esitysluonnos ei huomioi syksyllä 2024 annettuja valtiosääntöasiantuntijoiden lausuntoja

Vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen aiemman vastaavan muutosesityksen HE 122/2024 eduskuntakäsittelyssä syksyllä 2024 kuultiin useita valtiosääntöasiantuntijoita, jotka pitivät parhaana poistaa elämänvaihetta koskeva raja soveltamisalasta. Nyt lausuntokierroksella olevassa esitysluonnoksessa näiden asiantuntijoiden näkemyksiä ei ole arvioitu lainkaan, mitä ei voida pitää hyväksyttävänä.

Lakiesityksen HE 122/2024 vp eduskuntakäsittelyn aikana enemmistö perustuslakivaliokunnan kuulemista valtiosääntöasiantuntijoista piti elämänvaiheen sisältäneen säännöksen poistamista ensisijaisena vaihtoehtona vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen selkeyttämiseksi. Muun muassa professori Tuori katsoi asiantuntijalausunnossaan, että ehdotettu 2 §:n 3 momentti vastasi sääntelynä sisällöllisesti perustuslakivaliokunnan jo HE 191/2022 eduskuntakäsittelyn yhteydessä poistettavaksi edellyttämää ikääntymisrajausta. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuultavana ollessaan valtiosääntöasiantuntijat eivät katsoneet voivansa hyväksyä mitään lainvalmistelijoiden sosiaali- ja terveysvaliokunnalle tuomista säännösmuutosehdotuksista, vaan valiokunta päättyi lopulta poistamaan ehdotetun 2 § 3 momentin (StVL 28/2024).

Perustuslakivaliokunnan ehdotus (PeVL 44/2024), että vammaispalvelulain 2 §:n 3 momenttia olisi voitu täsmentää esimerkiksi säätämällä säännöstasolla HE 122/2024:n perusteluissa kuvatuista elämänvaiheesta tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista, ei edelleenkään ole toteuttamiskelpoinen eikä tarpeellinen. Voimassa olevan vammaispalvelulain säännökset ohjaavat lain soveltamista jo nyt siten, että laki säilyy esityksen tavoitteen mukaisesti erityislakina. Vammaispalvelulain toissijaisuuden varmistaminen ei edellytä jo kertaalleen eduskuntakäsittelyssä torjutun elämänvaiheen käsitteen tuomista vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen.

Näkövammaisten liitto vaatii nyt lausuntokierroksella olevan esitysluonnoksen hylkäämistä kokonaan.

Mikäli esitysluonnosta ei hylätä kokonaan, Näkövammaisten liitto esittää ehdotettuun uuteen 2 §:n 4 momenttiin säännösmuutosta, jossa korvataan elämänvaiheen käsite elämäntilanteen käsitteellä, täsmennetään viittausta vammaispalvelulain 1 §:ään ja vahvistetaan palveluiden jatkuvuutta koskevaa säännöstä (lisäykset lihavoituna sekä [hakasulkeissa] ja poistot yliväivattuina sekä {aaltosulkeissa}). Erilaisia sulkeita on käytetty saavutettavuuden vuoksi, jotta näkövammaiset ruudunlukuohjelman käyttäjät voivat havaita muutokset yhdenvertaisesti näkevien kanssa.

Näkövammaisten liiton muutosehdotus esitysluonnoksessa ehdotettuun 2 §:n 4 momenttiin:

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan {elämänvaiheeseen} [elämäntilanteeseen] tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta.

{Elämänvaiheilla tarkoitetaan tässä laissa lapsuutta, nuoruutta, aikuisuutta ja vanhuutta.}

Lain [1 §:ssä säädetty] tarkoitus tulee ottaa huomioon arvioitaessa eri {elämänvaiheissa} [elämäntilanteissa] olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada tämän lain perusteella palveluita. Tarkoituksena on, että vammainen henkilö voi [toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan ja] toimia [itsenäisesti ja] yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikissa {elämänvaiheissa} [elämäntilanteissa].

Arvioinnissa [ja päätöksenteossa] tulee lisäksi {ottaa huomioon} [turvata vammais]palveluiden jatkuvuus [ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus] eri {elämänvaiheissa} elämäntilanteissa [silloin, kun vammainen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita aiemmissa elämänvaiheissa].

Muutosehdotuksen perustelut

Elämäntilanteen käsite vs. elämänvaiheen käsite:

Elämänvaihe on käsitteenä yleistävä, epätäsmällinen ja tulkinnanvarainen, eikä se ole yksiselitteisesti täsmennettävissä siten, ettei se vaarantaisi yhdenvertaisuutta ja sekä vammaisten henkilöiden että päätöksistään vastaavien sosiaalialan työntekijöiden oikeusturvaa. Esitysluonnoksen säännösehdotuksessa oleva elämänvaiheiden luettelo ei riitä täyttämään perustuslakivaliokunnan (PeVL 44/2024) edellyttämää käsitteen täsmentämistä esimerkiksi säätämällä laissa elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista.

Elämänvaiheen käsite tulee korvata vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ohjaavalla elämäntilanteen käsitteellä. Professori Salmisen mukaan (asiantuntijalausunto perustuslakivaliokunnalle syksyllä 2024) soveltamisalan osalta on kyettävä jo säännöksessä varmistamaan, että sääntely ei hämarrä sitä, että kysymys on aina yksilöllisen tarpeen määrittelystä. Lisäksi elämäntilanteen käsite ohjaa myös huomioimaan kokonaisvaltaisemmin ihmisen erilaiset yksilölliset sosiaaliset roolit, ei vain elämänvaiheeseen ennako-oletusten mukaan kuuluvia rooleja. Tämä edellyttää, että elämäntilanne myös määritellään. Tiivistetysti elämäntilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö elää, mukaan lukien sosiaaliset, taloudelliset ja henkilökohtaiset olosuhteet.

Myös esitysluonnoksen perusteluissa (s. 8) mainitaan, että vammaispalveluilla on voitava vastata yhdenvertaisesti eri tavoin ja erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa elävien vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin. Säännösten ja perustelujen tulisi vastata toisiaan. Lisäksi vammaispalveluilla on voitava vastata yhdenvertaisesti myös eri syistä ja erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa vammautuvien henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta (StVM 28/2024, s. 7) käytti mietinnössään elämänvaiheen ja elämäntilanteen käsitteitä rinnakkain: ”...asiakkaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä tulee ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne.” Eli yhtenä vaihtoehtona voisi olla vähintään se, että elämänvaiheen käsitteen rinnalle säännökseen lisätään elämäntilanteen käsite.

Täsmällisempi viittaus vammaispalvelulain tarkoitussykälään:

Soveltaessaan vammaispalvelulakia sosiaalialan työntekijät hyvin mahdollisesti sivuuttavat vammaispalvelulain tarkoitussäännöksen eivätkä tunne sitä. Tämän vuoksi tarkoitussäännökseen tulee viitata täsmällisesti pykälänumerolla eikä vain yleisellä viittauksella lain tarkoitukseen. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön ehdottama muotoilu nostaa esiin vain yhden kohdan tarkoitussäännöksestä (yhdenvertaisuus), vaikka lain tarkoitussäännöstä on noudatettava kokonaisuutena. Tarkoitussäännöksestä tulee yhdenvertaisuuden lisäksi Näkövammaisten liiton edellä ehdottamalla tavalla mainita ainakin itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus.

Palveluiden jatkuvuutta koskevan säännöksen täsmentäminen:

Palveluiden jatkuvuuden turvaamisesta säädetään jo sosiaalihuoltolain 38 §:n 3 momentissa ja vammaispalvelulain 5 §:n 1 momentissa. Mikäli vammaispalvelulain uudessa 2 §:n 4 momentissa halutaan vahvistaa vammaispalveluiden jatkuvuuden turvaamista, tulee säännöksessä käyttää vahvempaa verbiä kuten ”turvata”. Lisäksi siinä tulee mainita, että kyse on nimenomaan vammaispalveluiden jatkuvuuden turvaamisesta.

Säännösehdotuksen luottamuksensuojaa vahvistava kohta, joka asettaa velvoitteen huolehtia palveluiden jatkuvuudesta tilanteissa, joissa vammaisen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita jo edeltävissä elämänvaiheissa, on lähtökohtaisesti kannatettava. Kuitenkaan palveluiden jatkuvuuden turvaaminen vain niille vammaisille henkilöille, jotka ovat vammautuneet ja käyttäneet vammaispalveluita ennen 1.1.2026, ei ole yhdenvertaista 1.1.2026 jälkeen vammautuvien henkilöiden kanssa. Lisäksi perustelutekstin mukaan, sivu 23, luottamuksensuoja rajautuisi vain ikääntyviin henkilöihin; ”tarkoituksena on turvata se, että vammaisen henkilön oikeus saada vammaispalveluita ei lakkaa vanhuuden elämänvaiheessa.” Yhdenvertaisuuden vuoksi Näkövammaisten liitto ehdottaa, että muotoilu ”vanhuuden elämänvaiheessa” korvataan muotoilulla ”missään elämänvaiheessa”. Samoin perustelujen tekstiä sivulla 15 tulisi muuttaa niin, että palveluiden jatkuvuus taataan kaikissa elämänvaiheissa.

Tästä syystä Näkövammaisten liitto ehdottaa lauseen ”silloin, kun vammaisen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita aiemmissa elämänvaiheissa” poistamista säännöksestä ja korvaamista lauseella ”Arvioinnissa ja päätöksenteossa tulee lisäksi turvata vammaispalveluiden jatkuvuus ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus eri elämäntilanteissa.” Poistettavaksi esittämämme lause voitaisiin mahdollisesti äärimmillään myös tulkita siten, että vammaispalveluiden piiriin pääsyn edellytys olisi se, että on ennenkin saanut vammaispalveluita.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Säännösehdotus perusteluineen on iän, vammautumisen ajankohdan ja vammautumisen syyn perusteella syrjivä

Säännösehdotuksen mukaan palveluiden jatkuvuus huomioitaisiin vain jo aiemmin vammaispalveluita käyttäneiden henkilöiden kohdalla. Tällaisena ehdotettu säännös asettaa epäyhdenvertaiseen asemaan sekä ne henkilöt, jotka eivät vammautumisestaan huolimatta ole saaneet vammaispalveluita, että ne henkilöt, jotka vammautuvat muutosehdotuksen aiotun voimaantulon 1.1.2026 jälkeen.

Sekä säännösehdotuksen yleisperusteluissa (s. 9) että sen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 19) toistuva virke ”Vaikka iäkkäiden henkilöiden palvelutarve voidaan usein katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi, sellaisesta ei kuitenkaan ole kyse niillä vammaisilla henkilöillä, jotka tarvitsevat palveluita eri elämänvaiheissa tai esimerkiksi vammautuvat tapaturmaisesti korkeassa iässä.” on sekä iän että vammautumisen syyn perusteella syrjivä eikä myöskään ole vammaispalvelulain 2 §:ään sisältyvän vammaisuuden määritelmän (vamman tai sairauden aiheuttama pitkäaikainen fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen, sosiaalinen tai aisteihin liittyvä toimintarajoite) mukainen. Esitysluonnoksen perustelujen (s. 12) mukaankin ”Erillisen määritelmän tarkoituksena on korostaa, että vammaisella henkilöllä tarkoitetaan laissa aina henkilöä, joka tarvitsee apua ja tukea tavanomaisessa elämässä juuri vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta.

Sama syrjivä muotoilu toistuu perustelutekstissä myös sivulla 15 ”Vammaispalvelulain perusteella tulee muiden edellytysten täytyessä myöntää palveluita myös iäkkäinä tapaturmaisesti vammautuneille henkilöille.” ja sivulla 23 ”Säännöksessä ei ole erikseen mainittu vanhuuden elämänvaiheessa tapaturman johdosta vammautuvia henkilöitä, koska tapaturman aiheuttama avun ja tuen tarve ei yleensä ole elämänvaiheelle tyypillistä tarvetta.” Sivun 23 tässä lainatusta virkkeestä voi saada käsityksen, että esitysluonnosta valmisteltaessa olisi mahdollisesti jopa harkittu tämän syrjivän muotoilun nostamista säännöstasolle.

Näkövammaisten liitto vaatii, että nämä ikääntyneenä sairauden vuoksi vammautuvia henkilöitä syrjivät muotoilut tulee poistaa perustelutekstistä.

YK:n vammaissopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan ”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”. Vammaispalvelut eivät siis rajoitu tiettyyn ikään. YK:n vammaissopimuksen mukaan sopimuksen kaikki oikeudet kuuluvat kaikille

vammaisille henkilöille, ei vain tietyn ikäisille. Näitä oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus kulttuurielämään ja muuhun osallisuuteen yhteisöissä. Tätä oikeutta ei toteuteta sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla, vaikka esitys koettaa niin sanoa (ks. sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita koskevista tutkimuksista, kohta 5). Lisäksi on huomattava, että YK:n vammaiskomitea kehotti Bulgariaa maaraaporttinsa loppupäätelmissä lisäämään resursseja vammatyypistä ja iästä riippumattomiin tukitoimiin, kuten henkilökohtaiseen apuun (CRPD/C/BGR/1).

Perustuslaki ja yhdenvertaisuuslaki kieltävät syrjinnän iän ja vammaisuuden perusteella

Perustuslain 6 § ja yhdenvertaisuuslain 8 § kieltävät syrjinnän iän ja vammaisuuden perusteella. Yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Myös perustuslakivaliokunta on aiemmin katsonut, että soveltamisalan rajausta on tarkasteltava perustuslain 6 §:n syrjintäkiellon näkökulmasta (PeVL 79/2022 vp). Lisäksi YK:n vammaissopimuksen 5 artiklan 2 kohta kieltää kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella. Tätä tarkentaa erityisesti YK:n vammaiskomitean yleiskommentti numero 6 (muun muassa kohdat 17, 19, 21 ja 73). Syrjinnän kieltä sisältää myös moniperustaisen syrjinnän vammaisuuden ja iän perusteella.

Hallituksen esityksessä yhdenvertaisuutta on käsitelty lähinnä suhteessa henkilöihin, jotka eivät ole vammaispalvelujen piirissä. Asiassa olisi kuitenkin huomioitava myös yhdenvertaisuus vammaisten henkilöiden kesken. Esimerkiksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on lausunut Helsingin kaupungille (YVTltk 688/2019, 6.6.2019) siitä, onko yhdenvertaisuuslain 9 §:n ja 11 §:n mukaista laajentaa vammaispalvelulain mukaista oikeutta maksuttomaan päivätoimintaan niin, että subjektiivinen oikeus päivätoimintaan jatkuisi maksuttomana kaikilla niillä vaikeavammaisilla ja kehitysvammaisilla henkilöillä, joilla on ollut kyseinen oikeus jo alle 65-vuotiaana. Lautakunta piti tätä rajausta ongelmallisena yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden kannalta, sillä henkilö voi vammautua sen jälkeen, kun hän on jo täyttänyt 65 vuotta.

Mikäli ehdotettu soveltamisalan muutos tulee voimaan sellaisenaan, voi se johtaa näennäisesti yhdenvertaisena sääntönä siihen, että iäkkäitä vammaisia henkilöitä kohdellaan epäedullisemmin kuin muita iän tai vammaisuuden perusteella, kun heidän tarvettaan vammaispalveluihin arvioidaan. Erityisesti epäedullinen kohtelu nousee esityksessä esiin kohdissa, joissa iäkkäänä vammautuminen oikeuttaa palveluihin vain, jos se on tapaturmaista. Esityksessä hyväksyttäväksi tavoitteeksi säännölle voitaisiin katsoa vammaispalvelulain pysyminen erityislakina sekä kustannustavoitteet.

Asiassa on kuitenkin huomioitava, että jo nykyinen vammaispalvelulaki ohjaa henkilöitä pois vammaispalveluista (ks. lain tosiasiallista soveltamista koskevat tiedot, kohta 4). Ottaen lisäksi huomioon perustuslain 19 §:n takaama oikeus sosiaaliturvaan ja 22 §:n julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, YK:n vammaissopimus sekä vammaispalvelulain tarkoitus, ei säännöksellä ole hyväksyttävää tavoitetta yhdenvertaisuuslaissa tarkoitetulla tavalla. Tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot eivät myöskään ole asianmukaisia, eivätkä tarpeellisia.

Esitys ei siten turvaa oikeutta saada ikääntyneenä palveluita, joten se voi johtaa iäkkäiden vammaisten henkilöiden syrjintään.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Kysymyksenasettelu on johdatteleva. Siinä on havaittavissa oletus, että ikääntyneenä vammautuvien tai sairastuvien henkilöiden ei tule päästä vammaispalvelujen piiriin. Näkövammaisten liitto toteaa, että jo nykyinen vammaispalvelulaki ohjaa tosiasiaassa vammaisia henkilöitä pois vammaispalveluista. Kuten esityksen sivulla 7 todetaan, aiemmin hyväksytyt palveluiden riittävyttä ja sopivuutta sekä asiakkaan edun arviointia koskevat säännökset pääosin ohjaavat jo lainvalintaa ja elämänvaiheita koskevalla säännöksellä on vain vähäisiä itsenäisiä vaikutuksia palveluiden käyttäjiin. Säännösmuutosta ei siten tarvita.

Myös tähän saakka kertyneet tiedot uuden vammaispalvelulain toimeenpanosta osoittavat, että voimassa oleva soveltamisalasäännös on jo nyt siirtänyt henkilöitä vammaispalveluiden piiristä yleislakien mukaisiin palveluihin ehkä runsaammin kuin oli tarkoituskaan.

Näkövammaisten liitto keräsi toukokuussa 2025 eri hyvinvointialueiden näkövammaisten kuntoutusohjaajilta tietoa 1.1.2025 voimaan tulleen vammaispalvelulain vaikutuksista. Tietojen mukaan esimerkiksi näkövammaisten henkilöiden vammaispalvelupäätöksiä on muutettu ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaisiksi. Lisäksi usealla hyvinvointialueella näkövammaisten henkilöiden hakemuksia on hylätty enemmän kuin aiemmin ja aiemmin myönnettyjä vammaispalveluja on näkövammaisilta otettu pois. Joillekin näkövammaisille ei ole tarjottu sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, vaan on vain evätty vammaispalvelut.

Vammaisfoorumi toteutti keväällä 2025 hyvinvointialueiden vammaissosiaalityön ammattilaisille suunnatun kyselyn uuden vammaispalvelulain soveltamisesta. Kyselyn alustavien tulosten mukaan 45 % vammaistyön ammattilaisista vastasi, että uuden vammaispalvelulain myötä vammaispalveluiden asiakkaita on siirretty aiempaa enemmän sosiaalihuoltolain tai muun yleislain mukaisiin palveluihin, vaikka peräti 72 % vastanneista vammaistyön ammattilaisista kertoi, että omalla hyvinvointialueella ei ole riittävästi tarjolla näitä yleislakien mukaisia palveluja. Lisäksi vammaistyön ammattilaisista 67 % vastasi, ettei omalla hyvinvointialueella ole tällä hetkellä riittävästi resursseja asiakkaiden palveluihin ja 27 % vastasi, että uusi vammaispalvelulaki heikentää asiakkaiden palveluita. Vammaisfoorumin kyselyyn oli 11.6.2025 mennessä vastannut 105 vammaissosiaalityön ammattilaista, joista vammaispalveluissa työskenteleviä sosiaaliohjaajia oli 46 % ja sosiaalityöntekijöitä 37 % sekä vammaispalveluiden johtavia viranhaltijoita 8 %. Kyselyn vastausaika 26.5-20.6.2025 jatkuu edelleen, ja kyselyn lopulliset tulokset ovat saatavilla elokuussa 2025.

Usealla hyvinvointialueella kuljetuspalveluja (liikkumisen tuki), asunnon muutostöitä (tuki esteettömään asumiseen) ja henkilökohtaista apua on ollut vaikea saada. Esimerkiksi henkilökohtaisen avun tilalle on tarjottu kotihoitoa tai perhetyöntekijän palveluita, mikä voi osalle olla riittävää, mutta ei läheskään kaikille. Kuljetuspalvelua ei ole myönnetty liiallisen varallisuuden perusteella. Asunnon muutostöitä ei ole myönnetty, vaikka näkövammaisen henkilön toimintakyvyn arviointi toteaisi muutostöiden välttämättömyyden. Lisäksi näkövammaisilta, joilla näön haitta-aste on 90 %, eli ihminen on käytännössä sokea tai hyvin vaikeasti heikkonäköinen, on evätty kuljetuspalvelu, vaikka tarve on perusteltu. On myös ollut tapauksia, joissa näkövammaisen henkilön toimintakykyä ei ole huomioitu, vaan sitä on pidetty vastaavana kuin saman ikäisen vammattoman (tässä tapauksessa näkevän) henkilön toimintakykyä. Tässä ei ole lainkaan otettu huomioon, mikä ero on näkövammaisella ja näkevällä henkilöllä. Erään alueen vammaispalveluhakemuksessa on viitattu siihen, että kyseistä hakemusta voivat käyttää vain jo asiakkuudessa olevat. Ensimmäistä kertaa hakevat ohjataan sosiaalihuollon tai yli 65-vuotiaiden yhteydenottolomakkeeseen. Tämä ohjaa näkövammaiset suoraan muualle kuin vammaispalveluihin, vaikka näkövamma on vamma.

Näkövammaisten liitto toteaa, että jo nykyisin vammaispalvelujen pariin on vaikea päästä ja vuoden 2025 alusta voimaan tullut vammaispalvelulaki on siirtänyt näkövammaisia henkilöitä sosiaalihuoltolain piiriin. Hallituksen esitysluonnoksessa ei ole esitetty lainkaan luotettavaa tietoa siitä, että vammaispalveluihin olisi pyrkimässä vammattomia henkilöitä, joiden vuoksi lakia tulisi edelleen muuttaa. Tavoite siitä, että vammaispalvelulaki pysyy vammaisten henkilöiden erityislakina, on sinällään kannatettava, mutta ennen soveltamisalasäännöksen uuden muutoksen ehdottamistakaan tulisi lain toimeenpanon seurauksia systemaattisesti seurata.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Näkövammaisten liitto kiinnittää huomiota seuraaviin esityksessä oleviin asioihin.

Muutosesityksessä kaavailut säästöt, lain seuranta ja voimaantulon siirto

Ehdotetulla säännösmuutoksella haetaan esitysluonnoksen mukaan lisää säästöjä vammaispalveluista. Kuitenkin jo nykyisin soveltamisalasäännöksen perusteella vammaisia henkilöitä on siirretty ja siirretään pois vammaispalvelulain piiristä (ks. kohta 4). Esitysluonnoksen perusteluissa ei tuoda esille sellaista näyttöä, jonka perusteella olisi pelkoa siitä, että tällä hetkellä vammaispalveluiden piirissä olisi tai niiden piiriin olisi tulossa paljon sellaisia henkilöitä, joilla ei niihin olisi oikeutta. Lisäksi mikäli henkilön tarve palveluihin ei ole vammaispalvelulain mukainen, on hänellä todennäköisesti tarve esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, joiden kustannuksiin nämä haetut säästöt siirtyvät. Tätä ensisijaisen lainsäädännön, erityisesti sosiaalihuoltolain mukaisiin, palveluihin kohdistuvaa kustannusrasitetta ei esitysluonnoksessa ole arvioitu.

Näkövammaisten liitto katsoo, että soveltamisalasäännöksen muutosehdotus on ennenaikainen. Vammaispalvelulain edellistä soveltamisalasäännöksen muutosesitystä käsitellessään sosiaali- ja

terveysvaliokunta painotti (StVM 28/2024), että säännöksestä tuolloin poistetun (ehdotetun) 2 §:n 3 momentin poistamisen vaikutukset selviävät vasta lain toimeenpanossa ja piti siksi tärkeänä, että lain soveltamista ja sen vaikutuksia seurataan. Myös eduskunta edellytti, että valtioneuvosto seuraa ja arvioi kiireellisesti vammaispalvelulain vaikutuksia ja ryhtyy toimenpiteisiin lain yksittäisten säännösten ja soveltamisalasäännöksen täsmentämiseksi, jos se on tarpeen lain säilymiseksi vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Kokemusta lain toimeenpanosta ei vielä ole kertynyt riittävästi, eikä sosiaali- ja terveysvaliokunnan ja eduskunnan edellyttämää seuranta ole edes aloitettu. Seuranta on suunniteltu tehtävän kyselyin, eikä vammaisjärjestöjen osallistumisesta seurantaan ole tarkempaa tietoa. Myös lainvalmistelun laadun kannalta esitys on ennenaikainen. Lisäksi jatkuvat muutokset heikentävät soveltamisalan ymmärrettävyyttä.

Esitys ei ole niin kiireellinen, että sen tarvitsisi tulla voimaan jo 1.1.2026. Mikäli esitys halutaan antaa, Näkövammaisten liitto ehdottaa, että voimaantuloa siirretään myöhemmäksi vuoden 2026 puolelle. Tämä on välttämätöntä myös siksi, että eduskunnalla olisi tosiasiassa aikaa käsitellä lakiesitystä. Edelliset vammaispalvelulain esitykset on käsitelty kiireellä, joka ei ole hyvää lainsäätämistä eikä anna todellista mahdollisuutta paneutua lain yksityiskohtiin.

Perusteluihin muutoksia

Näkövammaisten liitto katsoo, että esityksen perusteluita tulisi muuttaa niin, että ne olisivat ikä- ja vammaneutraaleja. Vamman aiheuttaja taikka toteamisajankohta eivät saa vaikuttaa palvelujen myöntämiseen. Jotta lakia sovellettaisiin yhdenvertaisesti, perusteluja tulisi muuttaa esimerkiksi seuraavissa kohdissa.

Esityksessä viitataan useampaan otteeseen tapaturmaiseen vammautumiseen ikääntyneenä (sivut 9, 15, 19 ja 23). Myös ikääntyneet vammautuvat muista syistä kuin tapaturmaisesti. Perusteluissa tämä pitäisi ottaa jokaisessa mainitussa kohdassa huomioon, jotta laki ei johda syrjivään soveltamiseen. Esityksestä saa käsityksen, että vain ikääntyneenä tapaturmaisesti vammautuneet olisivat oikeutettuja vammaispalveluihin. Pykälämuutokset sisältävät myös ristiriitaista tekstiä, kun samaan aikaan puhutaan vammaisesta henkilöstä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta apua, mutta kuitenkin elämänvaiheen perusteella puhutaan vain tapaturmaisesta vammautumisesta ikääntyneenä. Tämä ei ole yhdenvertaista ja perusteluihin on syytä lisätä mainittuihin kohtiin sairaudesta johtuva vammautuminen. YK:n vammaissopimus ei erottele sitä, onko henkilö vammautunut sairauden tai tapaturman vuoksi. Ei ole myöskään riittävää, eikä yhdenvertaista, huolehtia vain siitä, että jo tällä hetkellä vammaispalvelulain piirissä olevat henkilöt pysyvät vammaispalvelujen piirissä. Ihmisiä vammautuu kaiken ikäisinä, ja myös heillä tulee vammautuessaan olla oikeus päästä vammaispalveluiden piiriin, kun itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää vammaispalvelulain mukaisia palveluita. Jotta lakia sovellettaisiin sen tarkoituksen ja tavoitteen mukaisesti, tulisi perusteluihin lisätä tekstiä siitä, että laki turvaa myös oikeuden palveluihin silloin, kun vammautuu ikääntyneenä ilman viittausta siihen, mikä vammautumisen syy on.

Sivulla 23 todetaan, että ”tarkoituksena on turvata se, että vammaisen henkilön oikeus saada vammaispalveluita ei lakkaa vanhuuden elämänvaiheessa.” Näkövammaisten liitto ehdottaa, että sana ”vanhuuden” korvataan sanalla ”missään”. Tällöin palveluiden jatkuvuus koskee myös muita elämänvaiheita kuin vanhuuteen siirtymistä. Lisäksi sivun 15 toiseksi viimeisessä kappaleessa käsitellään ikääntyneenä palveluiden jatkuvuutta. Tässä kappaleessa perusteluja tulisi muuttaa niin, että palveluiden jatkuvuus taataan kaikissa elämänvaiheissa, eikä vain ikääntymistä koskien.

Lain soveltamista voisi tukea se, että perusteluihin lisättäisiin tarkemmin kuvausta siitä, että avun ja tuen tarpeet liittyvät erilaisiin vastuihin, tehtäviin ja rooleihin perheessä, opiskelussa, työssäkäynnissä ja erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. Lisäyksenä perusteluihin voisi tuoda esiin sen, että erilaiset vastuut, tehtävät ja roolit eivät lakkaa missään elämänvaiheessa. Näitä asioita voisi tuoda esiin esimerkiksi sivulla 16.

Vammaispalvelulain 5 §:n 3 momentti velvoittaa palveluiden järjestäjää huolehtimaan, että vammaisen henkilön eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat vammaispalvelulain tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden. Kuitenkin esityksen sivulla 10 todetaan, että ikääntyneelle vammaiselle henkilölle riittävää olisi järjestää vain ”inhimillisen elämän edellytyksenä olevat palvelut”. Kohtaa tulisi muuttaa niin, että myös ikääntyneen vammaisen henkilön palveluissa on olennaista vammaispalvelulain tarkoitus.

Sivulla 24 todetaan ”Vammaispalvelulain perusteella palveluita saava vammaisen henkilö on lähtökohtaisesti paremmassa asemassa kuin yleislain perusteella palveluita saava henkilö, koska lähes kaikkiin vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin on subjektiivinen oikeus ja palvelut ovat maksuttomia.” Tästä tulee syrjivänä mainintana poistaa ”paremmassa asemassa”, koska vammaispalvelut eivät tuo henkilöä parempaan vaan yhdenvertaiseen asemaan muiden kanssa. Sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain mukaisten palveluiden tavoitteet ovat erilaiset. Maksuttomuutta ei voida ottaa lain perusteluissa huomioon.

Sivulla 8 todetaan, että iäkkäillä henkilöillä on yleensä ollut mahdollisuus elämänsä aikana vaikuttaa omaan toimeentuloonsa enemmän kuin vammaisilla henkilöillä. Esityksessä ei ole tuotu esiin tietoa siitä, että olisi olemassa laajasti henkilöitä, jotka ovat vammaispalvelun piirissä, vaikka eivät sinne kuuluisi. Toimeentulon osalta esitys perustuu käsitykseen, jossa iäkkäillä olisi enemmän varaa maksaa palveluista. Tätä ei kuitenkaan tueta tutkimustiedolla, eikä muutoinkaan voida yleistää, että iäkkäät henkilöt voisivat paremmin maksaa palveluistaan elämän loppuvaiheessa. Sivulla 8 olevaa kappaletta tästä aiheesta olisi syytä muuttaa niin, että iäkkäiden henkilöiden toimeentuloa ei käytettäisi perusteluna. Asiassa on olennaista se, onko henkilö vammaisen henkilö ja onko hänellä vammaispalvelulain nojalla oikeus palveluihin, eikä arvioida sitä, miten iäkkäällä henkilöillä on mahdollisuus maksaa palveluistaan, oli hän vammaisen tai ei.

Sivulla 24 vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen puuttuu yhdenvertaisuuden arviointi vammaisten henkilöiden kesken. Vaikutuksiin tulisi lisätä arviointia sekä iän että

vammaisuuden perusteella vammaisten henkilöiden kesken, eikä pelkästään suhteessa muihin ihmisiin. Lisäksi esityksellä on merkittäviä vaikutusta vammaisten henkilöiden tasa-arvoon, sillä vanhimmissa ikäryhmissä on selvästi enemmän naisia kuin miehiä (s. 10). Tästä tulisi siten lisätä arviointia.

Sivulla 12 on kuvattu asiakasprosessia, jonka mukaan soveltamisalan pykälän kirjoitustavan ja momenttien järjestyksen muutoksilla ohjataan asiakasprosessia paremmin. Arvioinnin perusteella henkilöllä olisi oikeus saada palveluita vammaispalvelulain perusteella. Prosessi jättää auki, mitä käytännössä tehdään, jos vastaus joihinkin kohtiin on ei. Väliinputoajat voivat jäädä ilman palveluja tai heitä ei osata ohjata oikeiden palveluiden pariin. Perusteluihin tulisi lisätä viittaus sosiaalihuoltolain 41 §:n monialaiseen yhteistyöhön ja sosiaalihuollon palveluiden pariin pääsyn turvaaminen, mikäli arvioinnissa päädytään siihen, ettei henkilöllä olisi oikeutta vammaispalveluihin.

Lain toimeenpanon haasteet

Näkövammaisten liitto näkee useita haasteita lain soveltamisalan toimeenpanossa yksittäisen sosiaalialan työntekijän näkökulmasta. Soveltamisalan kokonaisuus ei ole riittävän täsmällinen, jotta lakia sovellettaisiin yhdenvertaisesti kaikkiin. Jo nyt vammaispalvelulakia sovelletaan eri tavoin hyvinvointialueilla, joten elämänvaiherajaus edistäisi myös alueellista epäyhdenvertaisuutta, kun elämänvaihe jää tulkinnanvaraiseksi. Soveltamiseen tuo myös haastetta se, että sosiaalityöntekijöiden on tulkittava, milloin eri elämänvaiheet alkavat. Lisäksi haastetta soveltamiseen lisää se, että laki on tullut voimaan vasta vuoden 2025 alussa ja vammaispalvelulain uudistaminen on ollut pitkä prosessi, jolloin sen tulkintaan tarvitaan tuntemusta lain esitöistä useammalta eri vuodelta. Tähän haasteeseen ovat tätä esitystä koskevissa lausunnoissaan viitanneet myös esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry.

Näkövammaisten liitto kiinnittää huomiota siihen, että hyvinvointialueiden vammaispalvelulain soveltamisohjeet ovat jo nyt vaihtelevia siinä, miten tarkasti ne noudattavat vammaispalvelulakia. Osassa soveltamisohjeita on myös kirjauksia, jotka eivät vastaa vammaispalvelulain sääntelyä tai sen tarkoitusta. Kaikilla hyvinvointialueilla ei ole soveltamisohjeita valmiina. Lisäksi vammaispalvelulain toimeenpanoa ohjaavien viranomaisten toimesta ei ole lainkaan seurattu hyvinvointialueilla valmisteltavia tai käyttöön otettuja lain soveltamisohjeita, eikä ole annettu ohjausta tai malleja niiden tekemiseen, hyvinvointialueiden toiveista huolimatta. Sekä asiakkaiden että päätöksiä tekevien työntekijöiden oikeusturva vaarantuu, mikäli soveltamisalaan tehdään jälleen muutoksia tällä aikataululla. Myös hyvinvointialueiden hallinnollinen taakka lisääntyy, kun aiheesta on lisättävä koulutusta ja muutettava ohjeita.

Sivulla 10 todetaan, että sosiaali- ja terveysministeriö voi vaikuttaa siihen, kuinka iäkkäiden henkilöiden oikeus saada tarvitsemiaan palveluita toteutuu käytännössä. Näkövammaisten liitto katsoo, ettei tämä ole riittävää, vaan lain tulisi jo itsessään olla sellainen, ettei ministeriön tarvitse erikseen ohjata hyvinvointialueita niin, että iäkkäät vammaiset henkilöt saavat tarvitsemiaan vammaispalveluja.

Käytetyt tilastot vanhoja ja tutkimustiedon käyttö puutteellista

Esitysluonnoksen perusteluissa (sivut 11 ja 19) on käytetty tilastoja, jotka ovat vuodelta 2020. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että viisi vuotta vanhat tilastot eivät ole riittävän luotettavia, joten uudempien tilastotietojen käyttö on tarpeen.

Esitysluonnoksessa (s. 20) arvioidaan sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden riittävyyttä vain THL:n vanhuspalvelujen asiakastytyväisyyskyselyn perusteella ja sivuutetaan muilta osin täysin viimeaikainen tutkimustieto sosiaalihuoltolain mukaisten (vanhus)palvelujen riittämättömyydestä. Tutkimustieto kuitenkin osoittaa, että esimerkiksi jo vuonna 2023 (Tilannekuvia hyvinvointialueilta, THL raportti 3/2025, s. 181) mukaan vain 53 % hyvinvointialueista kykeni toteuttamaan kotihoidon palvelua asiakkaiden asiakassuunnitelmaan kirjatun, välttämättömän palvelutarpeen mukaisen määrän. Vaikka lainsäädännössä on määritelty kotihoitoon kuuluvan hoidon ja huolenpidon lisäksi toimintakykyä ja vuorovaikutusta tukeva toiminta, kotihoito on jo pitkään tyypistynyt päivittäisiin toimintoihin ilman realistisia mahdollisuuksia kokonaisvaltaiseen ja yksilölliseen kotona asumisen tukemiseen (Itä-Suomen yliopiston Vanhuusiän syrjäytyminen- tutkimushankkeen apulaisprofessori Elisa Tiilikainen 9.9.2024). Esitysluonnoksessa ei huomioida myöskään samanaikaisesti jo tehtyjä ja tekeillä olevia sosiaalihuollon palveluiden, kuten kotihoidon, leikkauksia eikä tutkimustuloksia siitä, että hyvinvointialueet ovat koko ajan vähentämässä vanhuspalvelujen tarjontaa (Jyväskylän yliopiston Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikön johtaja Teppo Krögerin asiantuntijalausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 10.10.2024).

Perusteeton luottamus ensisijaisten palveluiden toteutumiseen, riittävyyteen ja sopivuuteen

Esitysluonnoksessa luotetaan aiempien säännösmuutosesitysten tapaan edelleen perusteettomasti hyvinvointialueiden järjestämisvastuuseen ensisijaisen lainsäädännön mukaisista palveluista ja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden soveltuvuudesta ja riittävyydestä vammaisille henkilöille. Kuitenkin jo vammaispalvelulain aiemman soveltamisalasäännösmuutosehdotuksen valiokuntakäsittelyjen aikana kuullut valtiosääntöasiantuntijat kritisoivat sitä, ettei ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen tosiasialliselle toteutumiselle annettu merkitystä. Professori Salminen piti valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisena hyväksyä lainsäädännön lähtökohdaksi se, että vammaisen henkilön tarvitsemia palveluja ei tarvitse järjestää erityislainsäädännön nojalla tilanteessa, jossa hän ei saa tarvitsemiaan palveluja yleislain nojalla, jos hyvinvointialue ei niitä järjestä. Vuoden 2025 alusta voimaan tullut vammaispalvelulain soveltamisalasäännös onkin jo johtanut siihen, että vammaisten henkilöiden välillä erot palvelujen saamisessa ovat muodostuneet kohtuuttomiksi tavalla, jota eduskunnan perustuslakivaliokunta ei ole pitänyt mahdollisena (esim. PeVL 11/2012 vp, s. 2). Myös vammaisten henkilöiden riski jäädä kokonaan ilman mitään palveluja on toteutunut, vaikka perustuslain 19 §:n 3 momentissa julkiselle vallalle on säädetty velvollisuus turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Nämä asiantilat olisivat lainvalmistelijan tiedossa, mikäli lain toimeenpanoa ohjaavat viranomaiset olisivat seuranneet vammaispalvelulain toimeenpanoa eduskunnan edellyttämällä tavalla.

YK:n vammaissopimus edellyttää kaikkien vammaisten henkilöiden palvelutarpeisiin vastaamista. Vaikka se ei määrittäisi, minkä lainsäädännön perusteella palvelut tulee järjestää, vammaisia henkilöitä ei voida jättää kokonaan vaille palveluja, kuten nyt on käynyt. Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan perustuslain 19 §:n 1 momentin subjektiivisen oikeuden perustavasta luonteesta ja perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle asetetusta perusoikeuksien turvaamisen velvoitteesta on johdettavissa lainsäätäjään kohdistuva velvoite järjestää tukijärjestelmä sellaiseksi, että yksilöillä on riittävät tosiasialliset mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa (PeVL 54/2014 vp s. 2, PeVL 31/1997 vp, s. 3). Tämä ei tällä hetkellä vammaisten henkilöiden osalta toteudu.

Ikänäkö ei ole vammaisuutta

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että näkövammautuminen ei kuulu tavanomaiseen ikääntymiseen (ks. esim. KHO:2016:197). Näkövammautuminen ja näkövamma ovat eri asia kuin ikänäkö. Ikänäkö on luonnollista lähinäön heikentymistä, joka ei ole vamma eikä sairaus. Ikänäkö on korjattavissa silmälaseilla siten, että ihminen näkee silmälasien avulla normaalisti. Näkövamman takana on aina sairaus tai esimerkiksi onnettomuus, joka on aiheuttanut näkövamman ja jonka silmälääkäri on diagnosoinut. Kyse ei ole tavanomaisesta vanhuuden raihnastumisesta eikä yleisesti korkeasta iästä aiheutuvasta sairastavuudesta. Ikääntynyt ihminen voi näkövammautua samoin kuin näkövammaisen ihminen ikääntyy. He molemmat ovat yksiselitteisesti näkövammaisia. Vuoden 2023 näkövammarekisterin tilastojen mukaan Suomessa oli 65 vuotta täyttäneitä ihmisiä noin 1 332 000 ja näkövammaisia 65 vuotta täyttäneitä noin 45 000. Näiden tilastojen valossa ei voida väittää, että ikääntyneistä useat ovat näkövammaisia. On tärkeää erottaa näkövammaisuus ja ikänäkö, sillä ne ovat kaksi aivan eri asiaa.

Eduskunnan lausumat

Lopuksi Näkövammaisten liitto muistuttaa eduskunnan syksyllä 2023 uuden vammaispalvelulain voimaantulon lykkäämisesityksen (HE 9/2023) käsittelyn yhteydessä antamista lausumista. Eduskunta edellytti valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin vammaispalvelulain soveltamisalan, lain ensisijaisuuden ja lain yksittäisten säännösten tarkkuuden kehittämiseksi siten, että kaikki vammaiset henkilöt pääsevät tosiasiallisesti heille kuuluviin palveluihin. Lisäksi eduskunta edellytti, että valtioneuvosto varmistaa hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten henkilöiden tarpeenmukaisten palveluiden turvaamiseksi. Kumpakaan näistä eduskunnan lausumista ei ole toimeenpantu.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nakovammaistenliitto.fi

juristi Taina Kölhi, taina.kolhi@nakovammaistenliitto.fi

Näkövammaisten liitto ry

Kari Vähänen

Sari Kokko

hallituksen puheenjohtaja järjestöjohtaja

Kokko Sari

Näkövammaisten liitto ry